

HARRY G. FRANKFURT

Tahdon vapaus ja persoonan käsite

Se, minkä filosofit viime aikoina ovat alkaneet hyväksyä persoonan käsitteen analyysiksi, ei itse asiassa lainkaan ole *juuri sen* käsitteen analyysi. Strawson, joka käyttää persoonan käsitettä nykyisin tavalliseen tapaan, samastaa sen ”eräänlaisen olion käsitteeseen, josta sanotaan eli predikoidaan sekä siihen kuuluvia tietoisuuden tiloja että ruumiillisia ominaisuuksia[...] tätä voidaan soveltaa samalla tavoin tuon yksittäisen tyyppin yksittäiseen yksilöön”¹. Mutta persoonien lisäksi on olemassa monia olioita, joilla on sekä henkisiä että fyysisiä ominaisuuksia. Sattumalta – näyttää tosin erikoiselta, että asia on juuri näin – englannin kielessä ei ole mitään tavallista sanaa, joka tarkoittaisi sellaista oliota, joka Strawsonilla on mielessään, tyyppiä, johon kuuluvat ihmisten lisäksi myös erilaisten alempien lajien eläimet. Tämä tuskin kuitenkaan oikeuttaa käyttämään arvokasta filosofista termiä väärin.

Sitä, ovatko joidenkin eläinlajien edustajat persoonia, ei varmasti voida ratkaista ainoastaan määrittämällä, voidaanko niihin soveltaa ruumiillisia ominaisuuksia koskevien predikaattien lisäksi predikaatteja, jotka koskevat tietoisuuden tiloja. Kielellemme tehdään väkivaltaa, jos termi ”persoonia” hyväksytään sovellettavaksi niihin lukuisiin olentoihin, joilla todella on sekä psykologisia että aineellisia ominaisuuksia, mutta jotka eivät selvästikään ole persoonia sanan missään tavanomaisessa mielessä. Mistään teoreettisista virheistä tällaista kielen väärinkäyttöä ei varmasti voi syyttää. Mutta vaikka rikkomus on ”pelkästään sanallinen”, se tekee huomattavaa vahinkoa. Se pienentää filosofista sanastoamme tarpeettomasti ja lisää todennäköisyyttä, että meiltä jää huomaamatta se tärkeä tutkimuksen alue, johon termi ”persoonia” luonnollisimmin liitetään. Olisi saattanut olettaa, että filosofeille mikään ei voisi olla syvempi ja kestävämpi ongelma kuin ymmärtää, mitä me itse pohjimmiltaan olemme. Silti tämä ongelma on lyöty niin yleisesti laimin, että sen pelkkä nimi on voitu varastaa muuhun käyttöön melkein huomaamatta ja ilmeisesti herättämättä mitään laajaa menetyksen tunnetta.

Persoonia-sanalla on merkitys, jossa ”persoonia” on pelkästään ”ihmisen” yksikkömuoto ja jossa molemmat termit merkitsevät vain tietyn biologisen lajin jäsenyyttä. Mutta sanan filosofisesti kiinnostavammassa merkityksissä persoonuuden kriteerit eivät ensisijaisesti palvele sitä, että voimme erottaa oman lajimme jäsenet muiden lajien jäsenistä. Ne on pikemminkin suunniteltu ilmaisemaan niitä ominaisuuksia, joihin meidän syvin ihmisyytemme keskittyy ja jotka muodostavat perustan niille asioille, joita pidämme elämässämme kaikkein tärkeimpinä ja ongelmallisimpina.

Nämä ominaisuudet olisivat meille yhtä merkittäviä, vaikka ne eivät itse asiassa edes olisi ominaisia ja yhteisiä oman lajimme jäsenille. Se, mikä ihmisen tilanteessa kiinnostaa meitä eniten, ei kiinnostaisi meitä vähemmän, vaikka se olisi myös muiden olentojen tilanteen piirre.

Siksi käsitystämme itsestämme persoonana ei tule ymmärtää käsitteeksi, joka ilmaisee välttämättä pelkästään lajikohtaisia ominaisuuksia. On käsitteellisesti mahdollista, että uudenlaisten tai jopa tuttuja epäinhimillisten lajien jäsenet olisivat persoonia; ja on myös käsitteellisesti mahdollista, että jotkut ihmislajin jäsenet eivät ole persoonia. Toisaalta me itse asiassa oletamme, etteivät muiden lajien jäsenet ole koskaan persoonia. Vastaavasti oletetaan, että on olemassa persoonuudelle välttämätön ominaispiirteiden joukko, jonka me yleensä uskomme olevan vain ihmisille ominainen – pätee tämä sitten tai ei.

Näkemykseni mukaan yksi olennainen persoonien ja muiden olentojen ero on persoonan tahdon rakenteessa. Ihmiset eivät ole ainoita, joilla on haluja ja vaikuttimia tai jotka tekevät valintoja. He jakavat nämä piirteet tiettyjen muiden lajien jäsenten kanssa, sillä eräät niistä näyttävät jopa harkitsevan ja tekevän ajatteluun perustuvia päätöksiä. Mutta ihmisille tuntuu olevan erityisen luonteenomaista, että he voivat muodostaa haluja, joita minä kutsun ”toisen asteen haluksi”.

Sen lisäksi, että ihmiset haluavat ja valitsevat ja ryhtyvät *tekemään* sitä tai tätä, he saattavat myös haluta, että heillä olisi (tai ei olisi) tiettyjä haluja ja vaikuttimia. He voivat haluta, että mieltymyksiltään ja tarkoitukseltaan he olisivat erilaisia kuin ovat. Monilla eläimillä näyttää olevan kyky, jota kutsun ”ensimmäisen asteen haluksi”; se on yksinkertaisesti halu tehdä tai olla tekemättä jokin teko. Mutta ihmisillä lukuun ottamatta mikään eläin ei näytä kykenevän syvälliseen itsearviointiin, joka ilmenee toisen asteen halujen muodostamisessa².

I
Verbi ”haluta” [*want*] viittaa käsitteeseen, joka on poikkeuksellisen hämärä ja vaikea ymmärtää. Kun väittämä ”A haluaa, että X” irrotetaan asiayhteydestä, joka korostaisi tai täsmentäisi sen merkitystä, se välittää huomattavan vähän tietoa. Tällainen väittämä saattaa olla johdonmukainen esimerkiksi seuraavissa lauseissa: (a) mahdollisuus tehdä X ei herätä A:ssa mitään tuntemuksia tai introspektiivisiä tunnereaktioita; (b) A ei tiedä, että hän haluaa X:ää; (c) A uskoo, että hän ei halua X:ää; (d) A haluaa pidättäytyä X:stä; (e) A haluaa Y:n, mutta

**”Pelkkä käsite ei tee toimijasta
altista toimimaan tietyllä tavalla.
Pikemminkin sen tekee
vaikuttavan halun käsite.”**

uskoo, että sekä Y että X ovat hänelle mahdottomia; (f) A ei ”todella” halua, että X; (g) A haluaisi mieluummin kuolla kuin X:ää; ja niin edelleen. Siksi tuskin riittää, että ensimmäisen ja toisen asteen halujen ero muotoillaan, kuten olen tehnyt, ehdottamalla pelkästään, että jollakulla on ensimmäisen asteen halu, kun hän haluaa tehdä tai olla tekemättä jotakin, ja että hänellä on toisen asteen halu, kun hän haluaa saada tai olla saamatta tietyn ensimmäisen asteen halun.

Käsitykseni mukaisesti tyyppiä ”A haluaa, että X” edustavat väittämät kattavat melko laajan valikoiman mahdollisuuksia³. Ne saattavat olla tosia jopa silloin, kun tyyppien (a)–(g) väittämät ovat totta: kun A ei tiedosta mitään X:n tekemiseen liittyviä tunteita, kun hän ei tiedosta, että hän haluaa X:ää, kun hän pettää itseään omista haluissaan ja uskoo virheellisesti, että hän ei halua X:ää; kun hänellä on myös muita haluja, jotka ovat ristiriidassa hänen X:ään kohdistuvan halunsa kanssa, tai kun hänen tunteensa ovat ristiriitaiset. Tällaiset halut saattavat olla tietoisia tai alitajuisia, niiden ei tarvitse olla yksiselitteisiä, ja A saattaa olla erehtynyt niistä. Mutta kun puhutaan väittämistä, joissa tunnistetaan jonkun haluja, on olemassa vielä syvempi epävarmuuden lähde, ja silloin minun on tarkoitusperiäni vuoksi tärkeää olla vähemmän salliva.

Tarkastellaan ensin niitä väittämiä, jotka ovat muotoa ”A haluaa, että X” ja joissa tunnistetaan ensimmäisen asteen haluja – toisin sanoen väittämiä, joissa termi ’X’ viittaa toimintaan. Tällainen väittäminen ei sinänsä osoita, että A:n halu X:ään on suhteellisen vahva. Se ei tee selväksi, onko tällä halulla mitään ratkaisevaa osaa siinä, mitä A itse asiassa tekee tai yrittää tehdä. Voidaan nimittäin sanoa, että A haluaa X:ää jopa silloin, kun hänen halunsa X:ään on vain yksi hänen monista haluistaan ja vaikka se ei todellakaan ole niistä tärkein. Niin ollen saattaa olla totta, että A haluaa X:ää, vaikka hän haluaa voimakkaasti tehdä mieluummin jotakin

muuta sen sijaan; ja saattaa olla totta, että hän haluaa X:ää vaikka halu X:ään ei motivoi häntä tekemään sitä, minkä hän tekee. Toisaalta: kun joku toteaa, että A haluaa X:ää, hänen tarkoituksenaan saattaa olla ilmaista, että juuri tämä halu motivoi A:ta tai saa aikaan sen, että A tekee niin kuin hän todella tekee tai että A:n toimintaa itse asiassa liikuttaa tämä halu (jos hän ei muuta mieltään).

Vasta kun väittämää käytetään jälkimmäisellä tavalla, käyttämällä ’tahtoa’ (*will*) sillä erityisellä tavalla, jota aion soveltaa, väittämässä tunnustetaan A:n tahto. Toimijan tahdon tunnustaminen vaatii joko sitä, että tunnustetaan halu (tai ne halut), joka motivoi hänet toimintaan, tai sitä, että tunnustetaan halu (tai halut), joka tulee motivoimaan tai voisi motivoida häntä, jos tai kun hän toimii. Toimijan tahto vastaa siis yhtä tai useampaa ensimmäisen asteen halua. Mutta tahdon käsite sellaisena kuin minä sitä käytän ei vastaa ensimmäisen asteen halun käsitettä. Pelkkä käsite ei tee toimijasta altista toimimaan tietyllä tavalla. Pikemminkin sen tekee *vaikuttavan* (*effective*) halun käsite – joka saa persoonan siirtymään (tai tulee tai tulisi siirtämään hänet) aina toimintaan saakka. Niin ollen tahdon käsite ei vastaa toimijan aikoman toiminnan käsitettä. Vaikka joku nimittäin saattaa aikoa tehdä X, hän saattaa kuitenkin tehdä jotakin muuta sen sijaan, että tekisi X, koska hänen aikomuksestaan huolimatta hänen halunsa tehdä X osoittautuu heikommaksi tai vähemmän vaikuttavaksi kuin jokin sen kanssa ristiriitainen halu.

Tarkastellaan nyt niitä väittämiä, joiden muoto on ”A haluaa X” ja joissa tunnustetaan ensimmäisen asteen haluja – toisin sanoen väittämiä, joissa termi ’X’ viittaa ensimmäisen asteen haluun. On olemassa kahdenlaisia tilanteita, joissa saattaa olla totta, että A haluaa haluta X:ää. Ensinnäkin A:han saattaa päteä, että hän haluaa haluta X:ää, vaikka hänellä on yksiselitteinen, täysin ristiriidaton ja varma halu pidättäytyä X:stä. Toisin sanoen

”Toisin sanoen: hänen halunsa saada tietty halu, jota hänellä ei ole, ei ehkä ole halu, jonka mukaan hänen tahtonsa pitäisi olla erilainen kuin se on.”

joku saattaa haluta tiettyä halua, mutta haluta yksiselitteisesti, ettei tämä halu tyydyty.

Oletetaan, että psykoterapeuttina huumausaineriippuvaisten parissa toimiva lääkäri uskoo kykynsä auttaa potilaitaan paranevan, jos hän ymmärtäisi paremmin, miltä heistä tuntuu haluta huumetta, josta he ovat riippuvaisia. Oletetaan, että näin hän päätyy haluamaan haluta huumetta. Jos hän haluaa aidon halun, hän ei halua ainoastaan tuntea niitä aistimuksia, joita addiktit luonteenomaisesti tuntevat silloin, kun halu huumeisiin on vallannut heidät. Mikäli lääkäri haluaa halun, hän haluaa, että hän olisi jossain määrin taipuvainen tai altis käyttämään huumetta.

On kuitenkin täysin mahdollista, että vaikka hän haluaa huumeisiin kohdistuvan halun liikuttavan häntä, hän ei halua tämän halun johtavan tuloksiin. Hän ei ehkä halua, että se vie hänet toimintaan saakka. Hänen ei tarvitse olla kiinnostunut saamaan selville, miltä tuntuu käyttää huumeita. Ja mikäli hän haluaa nyt vain *haluta* huumeita eikä käyttää niitä, siinä, mitä hän nyt haluaa, ei ole mitään, mikä voitaisiin tyydyttää huumeilla. Hänellä saattaa nyt itse asiassa olla täysin yksiselitteinen halu *olla käyttämättä* huumeita; ja harkitsevaisesti hän saattaa järjestää asiat niin, että hänen olisi mahdoton tyydyttää halua, joka hänellä olisi, jos hänen halunsa haluta huumeita joskus tyydyttyisi.

Siitä, että lääkäri nyt haluaa haluta huumeita, olisi siis väärin päätellä, että hän todella haluaa jo käyttää niitä. Hänen toisen asteen halunsa käyttää huumeita ei saa aikaan sitä, että hänellä olisi ensimmäisen asteen halu käyttää niitä. Jos hänelle nyt järjestettäisiin huumeita, se ei ehkä tyydyttäisi halua, joka implisiittisesti piilee hänen halussaan haluta käyttää niitä. Samalla kun hän haluaa haluta käyttää huumeita, voi olla, että hänellä *ei* ole mitään halua käyttää niitä; saattaa olla, että hän haluaa *ainoastaan* käsityksen siitä, millaista on haluta huumeita. Toisin sanoen: hänen halunsa saada tietty halu, jota hä-

nellä ei ole, ei ehkä ole halu, jonka mukaan hänen tahtonsa pitäisi olla erilainen kuin se on.

Se, joka haluaa vain haluta X:ää näin tyypistetyksi, ainoastaan teeskentelee, ja se, että hän haluaa haluta X:ää, ei auta tunnistamaan asianmukaisesti, mitä hän tahtoo. On kuitenkin olemassa myös toisenlainen tilanne, jota voidaan kuvata väittämällä ”A haluaa haluta X:ää”; ja kun väittämällä kuvataan tätä toisenlaista tilannetta, se todella liittyy siihen, millainen A haluaa tahtonsa olevan. Tällaisessa tapauksessa väittämä tarkoittaa, että A haluaa halunsa X:ään olevan halu, joka todella saa hänet toimimaan. Hän ei ainoastaan halua halun X:ään kuuluvan niihin haluihin, jotka tavalla tai toisella saavat hänet taipumaan tai innostumaan toimintaan. Hän haluaa, että halu johtaa tuloksiin – että se toisin sanoen motivoi hänen todellisen toimintansa. Kun väittämää, jonka mukaan A haluaa haluta X:ää, käytetään tällä tavalla, se pitää tosiaan jo sisällään, että A:lla on jo halu X:ään. Se, että A haluaa halun X:ään johtavan hänet toimintaan, ja se, että hän ei halua X:ää, eivät kumpikin voi olla totta. Ainoastaan jos hän todella haluaa X:ää, hän voi johdonmukaisesti haluta, että halu X:ään on enemmän kuin vain yksi hänen haluistaan – hänen ratkaiseva tahtonsa⁴.

Oletetaan jonkun haluavan, että halu keskittyä työhön motivoisi häntä siinä, mitä hän tekee. Mikäli tämä oletamus pätee, silloin on välttämättä totta, että hän jo haluaa keskittyä työhönsä. Tämä halu on nyt yksi hänen haluistaan. Mutta hänen toisen asteen halunsa ei riipu vain siitä, onko halu, jonka hän haluaa, yksi hänen haluistaan. Se riippuu siitä, onko tämä halu hänen todellinen halunsa tai tahtonsa kuten hän haluaisi sen olevan. Mikäli tiukan paikan tullen juuri hänen halunsa keskittyä työhön saa hänet tekemään sitä, mitä hän tekee, niin silloin se, mitä hän sillä hetkellä haluaa, on tosiaankin (asiaankuuluvassa mielessä) sitä, mitä hän haluaa haluta. Toisaalta: jos itse asiassa jokin toinen halu saa hänet toimimaan, niin silloin se, mitä hän sillä hetkellä

haluaa, ei ole (asiaankuuluvassa mielessä) sitä, mitä hän haluaa haluta. Näin on, vaikka halu keskittyä työhön on edelleen yksi hänen haluistaan.

II

Ihmisellä on toisen asteen halu joko silloin, kun hän yksinkertaisesti haluaa tietyn halun, tai silloin, kun hän haluaa tietyn halun olevan hänen tahtonsa. Jälkimmäisissä tilanteissa kutsun hänen toisen asteen haluun ”toisen asteen tahtomuksiksi”. Pidän persoonuudelle välttämättömänä, että persoonalla on toisen asteen tahtomuksia mutta ei yleensä toisen asteen haluja. On loogisesti mahdollista, vaikkakin epätodennäköistä, että on olemassa toimija, jolla on toiseen asteen haluja ilman toisen asteen tahtomuksia. Mielestäni sellainen olio ei olisi persoona. Käytän termiä ”vallaton” [*wanton*] viitatessani toimijoihin, joilla on ensimmäisen asteen haluja, mutta jotka eivät ole persoonia, koska niillä ei ole lainkaan toisen asteen tahtomuksia riippumatta siitä, onko niillä toisen asteen haluja tai ei⁵.

Vallattoman keskeinen piirre on, että hän ei välitä tahdostaan. Hänen halunsa saavat hänet tekemään tiettyjä tekoja, mutta häneen ei päde, että hän joko haluaa näiden halujen liikuttavan häntä tai että hän mieluummin haluaa muiden halujen liikuttavan häntä. vallattomien luokka käsittää kaikki epäinhimilliset [*non-human*] eläimet, joilla on haluja, ja kaikki hyvin pienet lapset. Siihen saattaa kuulua myös joitakin aikuisia ihmisiä. Oli miten oli, aikuiset ihmiset saattavat olla enemmän tai vähemmän vallattomia; melko usein he saattavat toimia sattumanvaraisesti reagoidessaan ensimmäisen asteen haluihin, joihin heillä ei ole toisen asteen tahtomuksia.

Se, että vallattomalla ei ole toisen asteen tahtomuksia, ei tarkoita, että kaikki hänen ensimmäisen asteen halunsa muuttuisivat ajattelemattomasti saman tien toiminnaksi. Voi olla, että hänellä on joitakin haluja, joiden mukaisesti hänellä ei ole mitään mahdollisuutta toimia. Sitä paitsi hänen halujensa muuttaminen toiminnaksi voi viivästyä tai estyä joko ristiriitaisten ensimmäisen asteen halujen vuoksi tai siksi, että harkinta puuttuu asiaan. vallattomalla saattaa olla korkealuokkaisia rationaalisia kykyjä ja hän saattaa käyttää niitä. Vallattoman käsitteessä ei ole mitään, mikä antaisi ymmärtää, että hän ei voisi järkeillä tai että hän ei voisi harkita, miten hän voisi tehdä sen, minkä hän haluaa tehdä. Rationaalinen vallaton eroaa muista rationaalisista toimijoista siksi, että hän ei ole kiinnostunut halujensa haluttavuudesta sinänsä. Hän ei välitä siitä, millainen hänen tahtonsa tulee olemaan. Hän seuraa toimintalinjaa, jota hän on taipuvaisin noudattamaan, on se millainen tahansa, mutta hän ei myöskään välitä siitä, mikä hänen taipumuksistaan on voimakkain.

Niinpä rationaalinen olento, joka pohtii, sopiiko jokin toimintatapa hänen haluihinsa, saattaa kuitenkin olla vallaton. Pitäessäni kiinni siitä, että persoonuuden tuntomerkki ei ole järjessä vaan tahdossa, en suinkaan anna ymmärtää, että järjetön olento voisi olla persoona. Vain rationaalisten kykyjensä avulla persoona voi ni-

mittäin tulla kriittisesti tietoiseksi omasta tahdostaan ja toisen asteen tahtomusten muodostamisesta. Niin ollen persoonan tahdon rakenne edellyttää, että hän on rationaalinen olento.

Persoonan ja vallattoman eroa voidaan valaista kahden huumausaineista riippuvaisen erolla. Oletta- kaamme, että riippuvuuden selittävä fysiologinen tilanne on molemmille sama ja että molemmat väistämättä sortuvat ajoittain haluamaan huumeita, joista he ovat riippuvaisia. Toinen addikteista vihaa riippuvuuttaan ja taistelee aina sen voimaa vastaan epätoivoisesti vaikkakin turhaan. Hän yrittää kaikkea, minkä uskoo mahdollisesti auttavan häntä voittamaan halunsa huumeisiin. Hän ei kuitenkaan pysty vastustamaan näitä haluja, ja lopulta ne aina voittavat hänet. Hän on vastentahtoinen addikti, joka avuttomana jää omien halujensa vahingoittavaksi.

Vastentahtoisien addiktin ensimmäisen asteen halut ovat ristiriitaisia: hän haluaa käyttää huumeita ja hän haluaa myös pidättäytyä käyttämästä niitä. Näiden ensimmäisen asteen halujen lisäksi hänellä on kuitenkin toisen asteen tahto. Hän ei suhtaudu neutraalisti konfliktiin, joka huumeiden haluamisen ja huumeista pidättäytymisen halun välillä vallitsee. Hän haluaa, että hänen tahtonsa muodostuisi jälkimmäisestä eikä ensin mainitusta halusta; hän haluaa, että ensin mainitun sijasta jälkimmäinen halu johtaisi tuloksiin ja antaisi päämäärän, jota hän yrittää toteuttaa siinä, mitä hän todella tekee.

Toinen addikti on vallaton. Hänen toimensa heijastelevat hänen ensimmäisen asteen haluun, eikä hän ole huolissaan siitä, ovatko halut, jotka saavat hänet toimimaan, sellaisia haluja, joiden hän haluaa saavan hänet toimimaan. Jos hän kohtaa ongelmia huumeiden hankkimisessa tai nauttimisessa, hän saattaa harkita reagoidessaan tarpeeseen käyttää niitä. Mutta hänen mieleensä ei koskaan juolahda harkita, haluaako hän halujensa välisten suhteiden johtavan siihen tahtoon, joka hänellä on. Vallaton addikti saattaa olla eläin ja siten kykenemätön huolehtimaan tahdostaan. Oli miten oli, vallattoman huolettomuutensa kannalta hän ei ole eläintä kummempia.

Vallaton addikti saattaa kärsiä samanlaisesta ensimmäisen asteen ristiriidasta kuin vastentahtoinen addikti. Oli vallaton addikti ihminen tai ei, hän saattaa (ehkä ehdollistumisen vuoksi) sekä haluta käyttää huumeita että haluta pidättäytyä ottamasta niitä. Toisin kuin vastentahtoinen addikti, hän ei kuitenkaan halua minkään ristiriitaisista haluistaan nousevan toisten yläpuolelle; hän ei halua, että jokin ensimmäisen asteen haluista muodostaisi hänen tahtonsa mieluummin kuin jokin toinen. Olisi harhaanjohtavaa sanoa, että hän suhtautuu halujen väliseen konfliktiin neutraalisti, koska se antaisi ymmärtää, että hän pitää haluun yhtä hyväksyttävänä. Koska hänellä ei ensimmäisen asteen haluja lukuun ottamatta ole mitään identiteettiä, ei pidä paikkaansa, että hän pitäisi yhdestä halusta enemmän kuin toisesta tai että hän haluaisi mieluiten olla ottamatta kantaa.

Jos vastentahtoinen addikti on persoona, hänelle ei ole yhdentekevää, kumpi hänen ristiriitaisista ensim-

”Kun *persoona* toimii, häntä ohjaava halu on joko tahto, jonka hän haluaa, tai tahto, jota ilman hän haluaa olla. Kun *vallaton* toimii, häntä ei ohjaa kumpikaan.”

mäisen asteen haluistaan voittaa. Molemmat halut ovat tietenkin hänen; ja riippumatta siitä, käyttääkö hän lo-pulta huumeita vai onnistuuko hän pidättäytymään ot-tamasta niitä, hän toimii tyydyttääkseen kirjaimellisesti oman halunsa. Kummassakin tapauksessa hän tekee jotakin sellaista, minkä hän itse haluaa tehdä, eikä hän tee sitä ulkoisesta vaikutuksesta, jonka päämäärä sattuu olemaan yhtäpitävä hänen omansa kanssa, vaan siksi, että hänellä on halu tehdä se. Mutta vastentahtoinen addikti identifioi itsensä muodostamalla toisen asteen tahto-muksen, joka perustuu mieluummin yhteen kuin toiseen hänen kahdesta ristiriitaisesta ensimmäisen asteen ha-lustaan. Hän tekee yhdestä halustaan todella omansa, ja niin tehdessään hän vetäytyy kauemmas toisesta. Toisen asteen tahdon muodostamisen välityksellä tapahtuvan identifioinnin ja vetäytymisen ansiosta vastentahtoinen addikti saattaa mielekkäästi esittää analyytisesti häm-mentävän väittämän, jonka mukaan voima, joka saa hänet ottamaan huumeita, ei ole hänen oma voimansa, ja että tämä ei tapahdu hänen vapaasta tahdostaan, vaan voima pikemminkin saa hänet ottamaan huumeita vastoin tahtoaan.

Vallaton addikti ei välitä tai ei osaa välittää siitä, kumpiko hänen ristiriitaisista ensimmäisen asteen ha-luistaan pääsee voitolle. Hänen piittaamattomuutensa ei johdu siitä, ettei hän kykenisi löytämään preferens-sille vakuuttavaa perustaa. Se johtuu joko hänen ajatte-lukyvyyn puutteestaan tai hänen mielettömästä välinpi-tämättömydestään omien halujensa ja vaikuttimiensa

arviointiin⁶. Hänen ensimmäisen asteen ristiriitansa voi johtaa vain yhteen lopputulokseen: siihen, että jom-pikumpi hänen ristiriitaisista haluistaan on vahvempi. Koska häntä liikuttaa kumpikin halu, hän ei ole täysin tyytyväinen toimintaansa, johtaa tulokseen sitten kumpi halu tahansa. Mutta *hänelle* on yhdentekevää, saako yli-otteen himo vai inho. Hänellä ei ole mitään osaa niiden väliseen konfliktiin, ja toisin kuin vastentahtoinen ad-dikti, hän ei niin ollen voi voittaa eikä hävitä taistelua, jossa hän on mukana. Kun *persoona* toimii, häntä oh-jaava halu on joko tahto, jonka hän haluaa, tai tahto, jota ilman hän haluaa olla. Kun *vallaton* toimii, häntä ei ohjaa kumpikaan.

III

Kyvylä muodostaa toisen asteen tahtoja on hyvin lä-heinen suhde erääseen toiseen persoonalle olennaiseen kykyyn – jota on pidetty ihmisenä olemisen erityisenä tuntomerkinä. Vain siksi, että persoonalla on toisen asteen tahtomuksia, hän pystyy sekä nauttimaan vapaasta tahdosta että kaipaamaan sitä. Persoonan käsite ei siis ole ainoastaan sellaisen oliotyypin käsite, jolla on sekä ensim-mäisen asteen haluja että toisen asteen tahtoja. Se voidaan myös tulkita sellaisen oliotyypin käsitteeksi, jolle tahdon vapaus saattaa olla ongelma. Käsite jättää ulkopuolelleen kaikki vallattomat, ovat ne sitten ali-inhimillisiä tai inhi-millisiä, koska ne eivät täytä tahdon vapauden olennaista ehtoa. Se sulkee pois myös mahdolliset yli-inhimilliset olennot, joiden tahto on välttämättä vapaa.

Millaista vapautta tahdon vapaus sitten on? Kysymys vaatii tunnistamaan inhimillisen kokemuksen erityisalueen, jolle tahdon vapauden käsite on erityisen keskeinen toisin kuin vapauden muiden lajien käsitteet. Käsitellessäni sitä ensisijainen päämääräni on paikantaa ongelma, joka persoonaa koskettaa ensimmäisenä, kun hän on huolissaan tahdon vapaudesta.

Yhden tutun filosofisen perinteen mukaan vapaana oleminen on pohjimmiltaan sitä, että voi tehdä mitä haluaa. Mutta kun puhutaan toimijasta, joka tekee mitä hän haluaa, käsite ei suinkaan ole täysin selvä: sekä tekeminen että haluaminen samoin kuin niiden asianmukainen suhde vaatii selvennystä. Vaikka käsite kaipaa tarkennusta ja sen muotoilu jalostamista, uskon kuitenkin, että käsite todella kattaa ainakin osan siitä, mikä vapaasti toimivan toimijan ideaan sisältyy. Se ei silti lainkaan tavoita erästä varsin erilaista ominaissisältöä: ajatusta toimijasta, jonka *tahto* on vapaa.

Emme oleta, että eläinten tahto on vapaa, vaikka myönnämme, että eläin saattaa olla vapaa kulkemaan mihin suuntaan se vain haluaa. Näin ollen vapaus tehdä mitä haluaa ei ole vapaan tahdon riittävä ehto. Se ei ole myöskään välttämätön ehto. Jotta joltakulta riistettäisiin toimintavapaus, ei ole nimittäin välttämätöntä heikentää hänen vapaata tahtoaan. Kun toimija ottaa huomioon, että on olemassa tiettyjä asioita, joita hän ei ole vapaa tekemään, se vaikuttaa epäilemättä hänen haluihinsa ja rajoittaa hänen valintamahdollisuuksiaan. Mutta oletetaan, että joku, joka ei ole tietoinen asiasta, on itse asiassa menettänyt toimintavapautensa tai se on riistetty häneltä. Vaikka hän ei enää ole vapaa tekemään mitä haluaa, hänen tahtonsa voi säilyä yhtä vapaana kuin aikaisemmin. Vaikka hän ei ole vapaa muuttamaan halujaan toiminnaksi tai toimimaan tahtonsa päätösten mukaan, hän voi silti muodostaa haluja ja tehdä päätöksiä yhtä vapaasti kuin jos hänen toimintavapauttaan ei olisi rajoitettu.

Kun kysymme, onko persoonan tahto vapaa, emme kysy, onko hänen mahdollista toteuttaa ensimmäisen asteen halunsa toiminnassa. Silloin kysyisimme, onko hän vapaa tekemään mitä haluaa. Kysymys hänen tahtonsa vapaudesta ei koske hänen tekojensa ja hänen haluamansa toiminnan suhdetta. Pikemminkin se koskee hänen halujaan sinänsä. Mutta mikä niitä koskeva kysymys se on?

Näyttää sekä luonnolliselta että hyödylliseltä, että kysymys persoonan tahdon vapaudesta tulkitaan kuten kysymys siitä, nauttiiko toimija toimintavapaudesta. Toimintavapaus on (ainakin karkeasti) vapautta tehdä mitä haluaa. Silloin väittämä, jonka mukaan persoona nauttii vapaasta tahdosta, merkitsee (myös karkeasti) vastaavasti sitä, että hän on vapaa haluamaan sitä, mitä hän haluaa haluta. Täsmällisemmin se tarkoittaa sitä, että hän on vapaa tahtomaan, mitä hän haluaa tahtoa, tai vapaa saamaan tahdon, jonka hän haluaa. Samoin kuin kysymys toimijan toiminnan vapaudesta liittyy siihen, onko toiminta juuri sitä, mitä hän haluaa tehdä, kysymys hänen tahtonsa vapaudesta liittyy siihen, onko tahto sellainen kuin hän haluaa.

Persoonaa käyttää tahtoaan vapaasti juuri silloin, kun hän varmistaa, että hänen tahtonsa on hänen toisen asteen tahtomustensa mukainen. Persoonaa, jolla ei tätä vapautta ole, tuntee sen puuttumisen juuri siinä, että hänen tahtonsa ja toisen asteen tahtomukset eroavat, tai tietoisuudessa siitä, että niiden samanaikaisuus ei ole hänen omaa tekoaan vaan ainoastaan onnekasta sattumaa. Vastentahtoisen addiktin tahto ei ole vapaa. Sen osoittaa, että se ei ole tahto, jonka hän haluaa. Totta, vaikkakin eri tavalla, on myös se, että vallattoman addiktin tahto ei ole vapaa. vallattomalla addiktilla ei ole tahtoa, jonka hän haluaisi, eikä hänellä ei ole tahtoa, joka poikkeaisi tahdosta, jonka hän haluaisi. Koska hänellä ei ole toisen asteen tahtomuksia, hänen tahtonsa vapaus ei voi olla hänelle ongelma. Häneltä niin sanoakseni puuttuu se oletusarvoisesti.

Ihmiset ovat yleensä paljon monimutkaisempia kuin summittainen selvitykseni persoonan tahdon rakenteesta antaa ymmärtää. Toisen asteen haluihin voidaan esimerkiksi suhtautua yhtä ambivalentisti, ristiriitaisesti ja itsepetoksellisesti kuin ensimmäisen asteen haluihin. Jos jonkun toisen asteen haluissa on ratkaisematon ristiriita, on olemassa vaara, että hänellä ei ole mitään toisen asteen tahtomusta; jos tämä ristiriita ei nimittäin ratkea, hänellä ei voi olla kantaa siihen, minkä hänen ensimmäisen asteen haluistaan pitäisi olla hänen tahtonsa. Tällainen tilanne tuhoaa hänet persoonana, jos se on niin ankara, että se estää häntä samastamasta itseään kyllin kiistattomasti *yhteenkään* ristiriitaisista ensimmäisen asteen haluistaan. Se pyrkii joko halvaannuttamaan hänen tahtonsa ja estämään häntä toimimasta lainkaan tai riisumaan hänet tahdosta niin, että hänen tahtonsa toimisi ilman hänen osallisuuttaan. Kummassakin tapauksessa hänestä tulee – samoin kuin vastentahtoisen addiktista, vaikkakin eri tavalla – häntä ohjaavien voimien avuton sivustakatsoja.

Toinen monimutkaisuus piilee siinä, että persoonalla voi olla toista astetta korkeampia haluja ja tahtomuksia etenkin, jos hänen toisen asteen halunsa ovat ristiriidassa. Yhä korkeampiasteisten halujen sarjan pituudelle ei ole mitään teoreettista rajaa; ainoastaan terve järki ja ehkä pelastava väsymys voivat estää yksilöä kieltäytymästä pakkomielleisesti samastamasta itseään yhteenkään haluistaan ennen kuin hän muodostaa yhä korkeamman asteen halun. Taipumus kehittää tällainen halujen muodostamisen sarja merkitsisi inhimillistymisen villiintymistä, ja se johtaisi myös persoonan tuhoon.

On kuitenkin mahdollista katkaista tällainen tekojen sarja lopettamatta sitä vallattomasti. Kun persoona samastaa itsensä *kiistattomasti* johonkin ensimmäisen asteen haluunsa, tämä sitoumus ”kaikuu” läpi koko potentiaalisesti loputtoman korkeampien asteiden sarjan. Otetaan esimerkiksi persoona, joka varauksetta tai ristiriidatta haluaa, että halu keskittyä työhön motivoi häntä. Se, että hänen toisen asteen tahtomuksensa tulla tämän halun liikuttamaksi on kiistaton, tarkoittaa sitä, että korkeamman asteisten halujen tai tahtomusten asiaankuuluvuutta koskeville kysymyksille ei jää mitään

”Joidenkin on helppo nauttia vapaudesta. Toisten täytyy ponnistella saavuttaakseen sen.”

sijaa. Oletetaan, että persoonalta kysytään, haluaako hän haluta haluta keskittyä työhönsä. Hän voi asianmukaisesti väittää, ettei tämä kolmannen asteen halua koskeva kysymys herää. Olisi erehdys väittää, että koska hän ei ole harkinnut, haluaako hän toisen asteen tahdon, jonka hän on muodostanut, hän suhtautuisi piittaamattomasti kysymykseen siitä, haluaako hän tahtonsa vastaavan tätä vai jotakin muuta tahtoa. Hänen sitoumuksensa kiistattomuus tarkoittaa hänen päättäneen, ettei hänen toisen asteen tahdostaan jää mitään lisäkysymystä millekään korkeammalle asteelle. On suhteellisen merkityksetöntä, selitämmekö tämän sanomalla, että sitoumus implisiitaisesti kehittää loputtoman korkeampiasteisten vahvistavien halujen sarjan, vai sanomalla, että sitoumusta voidaan verrata kaikkien korkeamman asteen haluja koskevien kysymyksiä polttavuuden hajoamiseen.

Vastentahtoiseen addiktiin liittyvät esimerkit antavat ehkä ymmärtää, että toisen tai korkeamman asteen tahdomusten on täytyntä muodostua harkitusti ja että persoonalle on luonteenomaista ponnistella varmistaakseen niiden tyydyttyminen. Mutta persoonan tahdon yhtäpitävyys hänen korkeamman asteisten tahtojensa kanssa saattaa olla paljon harkitsemattomampaa ja spontaanimpaa kuin tämä. Joitakin ihmisiä liikuttaa luonnostaan kiltteys, kun he haluavat olla kilttejä, ja ilkeys, kun he haluavat olla ilkeitä; selvää ennakkoharkintaa tai energisen itsehillinnän tarvetta ei ole. Toisia ihmisiä ohjaa ilkeys, kun he haluavat olla ystävällisiä, ja ystävällisyys, kun he aikovat olla ilkeitä, samalla tavoin ilman ennakkoharkintaa ja niin, ettei korkeamman asteisten halujen loukkaamista vastusteta aktiivisesti. Joidenkin on helppo nauttia vapaudesta. Toisten täytyy ponnistella saavuttaakseen sen.

IV

Tahdon vapautta koskeva teoriani selittää helposti, miksi olemme haluttomia sallimaan, että minkään meitä alemman lajin jäsenet nauttivat tästä vapaudesta. Se täyttää myös toisen ehdon, joka kaikkien sellaisten teorioiden täytyy täyttää, sillä se tekee ilmeiseksi, miksi tahdon vapautta pitäisi pitää toivottavana. Tahdon vapaus merkitsee tiettyjen – toisen tai korkeamman asteen halujen – tyydyttymistä, kun taas sen puuttuminen merkitsee niiden turhautumista. Panoksena olevat tyydytykset kokee persoona, josta voidaan sanoa, että hänellä on oma tahto. Vastaavista turhautumisista puolestaan saa kärsiä persoona, josta voidaan sanoa, että hän on vieraantunut itsestään tai että hän huomaa olevansa häntä ohjaavien voimien avuton tai passiivinen sivustakatsija.

Persoona, joka on vapaa tekemään, mitä hän haluaa tehdä, ei ehkä vielä ole sellaisessa tilanteessa, jossa hänellä olisi tahto, jonka hän haluaa. Oletetaan kuitenkin, että hän nauttii sekä toimintavapaudesta että vapaasta tahdosta. Siinä tapauksessa hän ei ole ainoastaan vapaa tekemään, mitä hän haluaa tehdä; hän on myös vapaa haluamaan, mitä hän haluaa haluta. Tällaisessa tapauksessa hänellä on mielestäni kaikki vapaus, joka on mahdollista haluta tai kuvitella. Elämässä on muita hyviä asioita, ja jotkut niistä häneltä ehkä puuttuvat. Mutta vapauden alueella häneltä ei puutu mitään.

On kaikkea muuta kuin selvää, täyttävätkö muut tahdon vapauden teoriat perustavat mutta välttämättömät ehdot: että on ymmärrettävää, miksi haluamme tätä vapautta ja miksi kieltäydymme myöntämästä sitä eläimille. Otetaan esimerkiksi Roderick Chisholmin

kummallinen versio oppijärjestelmästä, jossa inhimillinen vapaus edellyttää kausaalisen determinaaation puuttumista⁷. Jos persoona tekee vapaan teon, se on Chisholmin mukaan ihme. Kun persoona liikuttaa kättään, hänen kätensä liike on fyysikaalisten syiden sarjan tulosta; mutta jokin tapahtuma tässä sarjassa, ”oletettavasti yksi niistä, jotka tapahtuivat aivoissa, johtui toimijasta eikä mistään muusta tapahtumasta” (18). Vapaalla toimijalla on niin ollen ”etu oikeus, jonka jotkut tahtoivat yhdistää vain Jumalaan: kun me toimimme, jokainen meistä on alkuunpanija, ensimmäinen liikuttaja” (23).

Tämä selitys ei onnistu tarjoamaan mitään syytä epäillä, etteivät ihmistä alempien lajien eläimet nauti sen määrittelemästä vapaudesta. Chisholm ei sano mitään, mikä saisi näyttämään vähemmän todennäköiseltä, että kani tekee ihmeen liikuttaessaan jalkaansa kuin että ihminen tekee ihmeen liikuttaessaan kättään. Mutta miksi kenenkään pitäisi ylipäänsä välittää, voiko hän häiritä syiden luonnonjärjestystä Chisholmin kuvaamalla tavalla? Chisholm ei anna mitään syytä uskoa, että jos yksi ihminen aloittaa ihmeenomaisesti kausaaliketjun liikuttaessaan kättään ja jos toinen ihminen liikuttaa kättään rikkomatta mitään tavanomaista kausaaliketjua, heidän kokemuksillaan olisi jokin havaittava ero. Ei näytä olevan mitään konkreettista perustelua asettaa yksi näistä asiain-tiloista toisen edelle⁸.

Yleensä oletetaan, että kahden mainitsemani ehdon täyttämisen lisäksi tyydyttävän tahdon vapauden teorian on väistämättä tarjottava analyysi jostakin moraalisen vastuun ehdosta. Tavallisin lähestymistapa tahdon vapauden ymmärtämisen ongelmaan on viime aikoina tosiaan ollut selvillä, mitä edellyttää oletamus, jonka mukaan joku on moraalisesti vastuullinen teoistaan. Olen kuitenkin sitä mieltä, että moraalisen vastuun ja tahdon vapauden välinen suhde on hyvin laajalti käsitetty väärin. Ei pidä paikkaansa, että persoona olisi moraalisesti vastuullinen teostaan vain silloin, jos hänen tahtonsa oli vapaa hänen toimiessaan. Hän voi olla moraalisesti vastuullinen teostaan, vaikka hänen tahtonsa ei ollut lainkaan vapaa.

Persoonan tahto on vapaa ainoastaan, jos hän on vapaa tahtoon, jonka hän haluaa. Tämä tarkoittaa, että hän on vapaa joko tekemään mistä tahansa ensimmäisen asteen halustaan oman tahtonsa tai sen sijaan tekemään jostakin muusta ensimmäisen asteen halusta oman tahtonsa. Oli tahdoltaan vapaan persoonan tahto millainen tahansa, hänen tahtonsa olisi voinut olla toisenlainen; hän olisi voinut muodostaa tahtonsa toisin kuin muodosti. Ei ole selvää, miten ’hän olisi voinut tehdä toisin’ pitäisi ymmärtää tällaisessa yhteydessä. Mutta vaikka tämä kysymys on tärkeä vapauden teorialle, se ei vaikuta moraalista vastuuta käsittelevään teoriaan. Oletus, jonka mukaan persoona on moraalisesti vastuullinen teoistaan, ei nimittäin edellytä, että persoonalla olisi mahdollisuus saada millainen tahto hän vain haluaa.

Tämä oletus todella edellyttää, että persoona teki tekonsa vapaasti tai että hän teki sen vapaasta tahdostaan.

Mutta on erehdys uskoa, että joku toimii vapaasti vasta silloin, kun hän on vapaa tekemään mitä tahansa hän haluaa, tai että hän toimii vapaasta tahdostaan ainoastaan, jos hänen tahtonsa on vapaa. Oletetaan, että persoona on tehnyt, mitä hän halusi tehdä, että hän teki sen koska hän halusi tehdä sen, ja että tahto, joka häntä toiminnan hetkellä liikutti, oli hänen tahtonsa koska se oli tahto, jonka hän halusi. Silloin hän teki tekonsa vapaasti ja vapaasta tahdostaan. Vaikka oletettaisiin, että hän olisi voinut tehdä toisin, hän ei olisi tehnyt toisin; ja vaikka oletettaisiin, että hänen tahtonsa olisi voinut olla erilainen, hän ei olisi halunnut tahtonsa olevan erilainen kuin se todella oli. Sitä paitsi: koska tahto, joka ohjasi häntä hänen toimiessaan, oli hänen tahtonsa, koska hän halusi sen olevan, hän ei voi väittää, että hänet pakotettiin tahtoonsa tai että hän oli sen muodostumisen passiivinen sivustakatsoja. Näillä ehdoilla hänen moraalisen vastuunsa arvioimisen kannalta on melko epäolennaista selvittää, olivatko vaihtoehdot, joista hän valitsi, itse asiassa hänen saatavillaan⁹.

Asian valaisemiseksi voidaan ajatella kolmatta addiktia. Oletetaan, että hänen riippuvuudellaan on sama fysiologinen perusta ja sama vastustamaton voima kuin vastentahtoisen ja vallattoman addiktiin riippuvuudella mutta että hän on vallan ihastunut tilanteeseensa. Hän on halukas addikti, joka ei haluaisi asioitaa millekään muulle tolalle. Jos hänen riippuvuutensa ote heikentyisi tavalla tai toisella, hän tekisi mitä tahansa saadakseen riippuvuutensa takaisin; jos hänen halunsa huumeisiin alkaisi hiipua, hän ryhtyisi toimiin elvyttääkseen sen kiihkon.

Halukkaan addiktiin tahto ei ole vapaa, koska hänen halunsa käyttää huumeita johtaa tulokseen riippumatta siitä, haluaako hän, että tämä halu muodostaa hänen tahtonsa. Mutta kun hän käyttää huumeita, hän käyttää niitä vapaasti ja vapaasta tahdostaan. Olen taipuvainen ajattelemaan, että hänen tilanteessaan ensimmäisen asteen halu huumeiden ottamiseen on ylimääräivänä. Tämä halu on hänen tuloksiin johtava halunsa, koska hän on fysiologisesti riippuvainen. Mutta se on hänen tuloksiin johtava halunsa myös siksi, että hän haluaa sen olevan. Hän ei voi hallita tahtoaan, mutta hän on tehnyt tästä halusta omansa toisen asteen halullaan, jonka mukaan hänen halunsa käyttää huumeita tulisi johtaa tuloksiin. Koska hänen riippuvuutensa ei ole ainoa syy, jonka vuoksi hänen halunsa huumeisiin johtaa tuloksiin, hän voi olla moraalisesti vastuullinen huumeiden käyttämisestä.

Determinismin ongelman kannalta käsitykseni tahdon vapaudesta näyttää neutraalilta. Näyttää ymmärrettävältä, että kausaliteetin tulisi määrätä persoona vapaaksi haluamaan sitä, mitä hän haluaa haluta. Jos tämä on mahdollista, silloin voisi olla kausaalisesti määräytynyttä, että persoona nauttii tahdon vapaudesta. Väite, jonka mukaan hallitsemattomat voimat ovat väistämättömästi määränneet, että erällä ihmisillä on vapaa tahto ja toisilla ei, vaikuttaa täysin vaarattomalta paradoksilta. Väitteessä, jonka mukaan jokin muu toiminta kuin per-

soonan oma on vastuussa (jopa *moraalisesti* vastuussa) siitä, että tämä nauttii tai ei nauti tahdon vapaudesta, ei ole mitään epäloogista. On mahdollista, että persoonan pitäisi olla moraalisesti vastuussa siitä, mitä hän tekee vapaasta tahdostaan, ja että siitä olisi moraalisesti vastuussa myös toinen persoona¹⁰.

Toisaalta näyttää mahdolliselta, että persoona on sattumalta vapaa tahtoon, jonka hän haluaa. Jos tämä on mahdollista, saattaa olla sattumaa, että eräät ihmiset nauttivat vapaasta tahdosta ja toiset eivät. Ehkä on myös mahdollista, kuten monet filosofit uskovat, että tapahtumat voivat tapahtua muutoin kuin sattumalta tai luon-

nollisten syiden sarjan tuloksena. Jos tosiaan on mahdollista, että asiaan liittyvät asiantilat tapahtuvat jollakin kolmannella tavalla, silloin on myös mahdollista, että persoonan pitäisi voida nauttia vapaasta tahdosta tällä kolmannella tavalla.

Suomentanut Faisa & Aarne Nordberg

(alun perin: Harry G. Frankfurt, *Freedom of the Will and the Concept of a Person. The Journal of Philosophy*. Vol. 68, No. 1, 1971, 5–20.)

Viitteet

- 1 P. F. Strawson, *Individuals*. Methuen, Lontoo 1959, 101–102. Ayer käyttää 'persoonaa' samalla tavalla: "persoonille on tässä mielessä luonteenomaista, että erilaisten fyysisten ominaisuuksien lisäksi... niihin liitetään myös useita tietoisuuden muotoja" [A. J. Ayer, *The Concept of a Person* (St. Martin's, New York 1963), 82]. Strawsonia ja Ayeria kiinnostaa pikemminkin se, miten ymmärtää mielen ja ruumiin välistä suhdetta, kuin se melko erilainen ongelma, jossa pyritään ymmärtämään, millaista on olla olento, jolla on mielen ja ruumiin lisäksi persoona.
- 2 Yksinkertaisuuden vuoksi käsittelem vain sitä, mitä joku haluaa [*wants or desires*], enkä ota huomioon siihen liittyviä valintojen ja päätösten tapaisia ilmiöitä. Aion käyttää verbejä *want* ja *desire* vaihtokelpoisesti, vaikka ne eivät suinkaan ole täydellisiä synonyymejä. Motiivini hylätä näiden sanojen tavanmukaiset vivahteet on siinä, että verbi "haluta" [*to want*], joka merkitykseltään sopii tarkoituksiini paremmin, ei sovellu substantiivien muodostamiseen yhtä helposti kuin verbi "haluta" [*to desire*]. On ehkä hyväksyttävää – vaikkakin tyylitöntä – puhua monikossa jonkun "haluista" [*wants*]. Mutta olisi suorastaan vastenmielistä puhua yksikössä jonkun "halusta" [*want*].
- 3 Se, mitä sanon tässä kappaleessa, ei koske ainoastaan tapauksia, joissa "X" viittaa mahdolliseen toimintaan tai toimettomuuteen. Se soveltuu myös tapauksiin, joissa "X" viittaa ensimmäisen asteen haluun ja joissa väittämä "A haluaa X:ää" on niin ollen lyhennetty versio väittämästä "A haluaa haluta X:ää", jossa tunnustetaan toisen asteen halu.
- 4 Ei ole täysin selvää, päteekeä tässä kuvattu implikaatiosuhde [*entailment relation*] eräissä tapauksissa, joita uskon

- huolettua voitavan pitää epästandardeina, jos olennainen ero standardin ja epästandardin tapauksen välillä on tavallaan siinä kuvauksessa, jolla asiaankuuluva ensimmäisen asteen halu määritellään. Olettakaamme siis, että A ihailee B:tä niin ylettömästi, että vaikka hän ei tiedä, mitä B haluaa tehdä, hän todella haluaa, että mikä tahansa halu, joka ohjaa B:tä, ohjaisi myös häntä; vaikka A ei tiedä, mikä B:n tahto on, hän toisin sanoen haluaa, että hänen oma tahtonsa on sama kuin B:n. Tästä ei tietenkään seuraa, että A:n halujen joukossa jo olisi halu, joka muodostaa B:n tahdon. Tässä en aio käsitellä kysymystä siitä, onko tekstissä esitettyyn väitteeseen aitoja vastaesimerkkejä, ja jos niitä on, niin miten väitettä pitäisi muuttaa.
- 5 Oliot, joilla on toisen asteen haluja mutta ei toisen asteen tahtomuksia, poikkeavat merkittävästi eläimistä, ja eräitä tarkoituksia varten olisi suotavaa, että niitä pidettäisiin persoonina. Kielenkäyttöni, joka evää niiltä nimityksen "persoona", on näin ollen jokseenkin mielivaltaista. Toimin näin pääasiassa siksi, että se auttaa eräiden näkökohtien muotoilemisessa. Kun vastedes käsittelem väittämiä, joiden muoto on "A haluaa haluta X:ää", minulla on mielessäni väittämiä, jotka määrittävät toisen asteen tahtomuksia, eikä väittämiä, joissa määritetään toisen asteen haluja jotka eivät ole toisen asteen tahtomuksia.
- 6 Mitä tulee siihen, että omien halujen ja vaikuttimien arviointi on luonteenomaista persoonalle, en aio väittää, että persoonan toisen asteen tahtomukset ilmaisisivat välttämättä hänen moraalista asennettaan hänen ensimmäisen asteen haluihinsa. Persoona ei ehkä arvioi ensimmäisen asteen halujaan moraalinen näkökulmasta. Sitä paitsi persoona saattaa olla arvaamaton ja edesvastuuton toisen asteen tahtomustensa muodostamisessa harkitsematta vakavasti, mitä on panoksena. Toisen asteen tahtomukset

- ilmaisevat arviointeja vain siinä mielessä, että ne ovat preferenssejä. Niiden mahdollisille muodostumisperusteille ei käytännössä ole mitään rajoituksia.
- 7 "Freedom and Action," teoksessa *Freedom and Determinism*. Toim. K. Lehrer. Random House, New York 1966, 11–44.
- 8 En väitä, että näiden kahden asiointilan väitettyä eroa ei voida todistaa. Päinvastoin: fysiologit saattavat hyvin kyetä näyttämään, että Chisholmin ehtoja vapaalle toiminnalle ei ole täytetty, osoitamalla, että ei ole mitään olennaista aivotapahtumaa, jolle ei löydy riittävää fyysikaalista syytä.
- 9 Näkökohtia, jotka kyseenalaistavat periaatteen, jonka mukaan persoona on moraalisesti vastuullinen teoistaan vain, jos hän olisi voinut tehdä toisin, pohditaan myös kirjoituksessani *Alternate Possibilities and Moral Responsibility. The Journal of Philosophy*. Vol. LXVI, No. 23, 1969, 829–839.
- 10 Ei ole sama asia, onko *täysin* vastuullinen vai *yksin* vastuullinen. Oletetaan, että halukas addikti on addiktoitunut toisen harkitun ja laskelmoidun työn vuoksi. Silloin voi olla niin, että sekä addikti että tämä toinen henkilö ovat täysin vastuullisia addiktiin huumeiden käytöstä, vaikka kumpikaan heistä ei ole yksin vastuussa siitä. Se, että täyden moraalisen vastuun ja yksinomaisen moraalisen vastuun välillä on ero, ilmenee seuraavasta esimerkistä. Valo voidaan syyttää tai sammuttaa painamalla jompaakumpaa kahdesta kytkimestä, ja eri henkilöt näpsäyttävät samanaikaisesti päälle kummankin näistä kytkimistä toistaan tietämättä. Kumpikaan henkilö ei ole yksinomaan vastuussa valon syyttämisestä eivätkä he myöskään jaa vastuuta siinä mielessä, että kumpikin olisi osittain vastuussa; pikemminkin kumpikin heistä on täysin vastuussa.